

УДК 336.77.067

АНАЛІЗ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Папн В.В.
Шепетько І.

Досліджено різні підходи до трактування суті і ролі кредиту в економіці держави. Проаналізовано основні показники, що характеризують місце кредиту в економіці України, що перебуває в кризовому стані та тенденції розвитку кредитування. На основі здійсненого аналізу, сформовані пропозиції, щодо вдосконалення та подальшого розвитку сфери кредитних відносин.

Ключові слова: кредит, банки, відсоткова ставка, механізм кредитування, кредитні ресурси, банківські послуги.

ВСТУП

Сучасна епоха з усією гостротою поставила проблему суті і ролі кредиту. Це пов'язано з тим, що основною економічною функцією банків є кредитування їх клієнтів. Від того, наскільки добре банки реалізують свої кредитні функції, багато в чому залежить економічний стан регіонів, що ними обслуговуються. Лише глибоке розуміння сутності кредиту дає можливість банкам правильно реалізувати свої кредитні послуги. Банківські кредити сприяють появі нових підприємств, збільшенню кількості робочих місць, будівництву об'єктів соціального та культурного призначення, а також забезпечують економічну стабільність.

Кредити становлять близько 50% всіх активів банку і забезпечують 2/3 усіх доходів. Вони є найбільш прибутковою, але й найбільш ризиковою частиною банківських активів. Саме тому значна кількість дослідників та науковців займаються дослідженням даного поняття.

Дослідженням даної теми займалися провідні вітчизняні та зарубіжні науковці, серед них: Мочерний, А.Г. Загородній, Л.Г. Вознюк, К. Маркс, М. Савлук, А.Гальчинський, О.Євтух, В.Рисін та багато інших, які по-різному трактують поняття кредиту та його роль в суспільстві.

Однак, не дивлячись на численність досліджень даного поняття, існує необхідність подальшого вивчення суті та ролі кредиту, а також його місця та ролі в економіці України. Тому метою написання даної статті є висвітлення різних підходів до визначення суті кредиту, його ролі та місця в сучасній економіці України.

При проведенні дослідження були використані статистичний, аналітичний методи та метод синтезу і аналізу.

1 ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КРЕДИТУ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

В економічній енциклопедії за ред. Мочерного зазначається, що кредит – позика в грошовій або товарній формі на умовах повернення у певний термін з виплатою відсотка. Кредит виник у період розпаду первіснообщинного ладу на основі становлення товарно-грошових відносин і майнової диференціації общини. Кредит спершу надавали в речовій формі, пізніше – у грошовій. За капіталізму кредит – це рух позичкового капіталу, тобто капіталу (грошової позики), що надається в кредит на умовах повернення у певний термін з виплатою відсотка. Суб'єктами економічної власності у цьому процесі є торговельні й промислові капіталісти, держава, різні верстви населення, фінансові інститути (комерційні банки, страхові компанії та ін.) тощо. Відсоток за кредит є ціною позичкового капіталу [2.ст.93].

Повніше окремі продуктивні здатності кредиту розкриваються у виконуваних ним функціях. Основними функціями кредиту є: перерозподільча; заощадження витрат обігу; прискорення концентрації та централізації капіталу; регулювання [2.ст. 94].

В економічній енциклопедії виділяють два види кредиту – комерційний і банківський. Комерційний кредит надають одні функціонуючі капіталісти іншим під час реалізації товарів з відстроченням платежів. Банківський кредит надають грошові капіталісти, банки та спеціальні кредитно-фінансові інститути функціонуючим капіталістам та іншим позичальникам [2ст.94].

Подібне трактування суті і ролі кредиту міститься і в фінансовому словнику авторами якого є відомі економісти А.Г. Загородній та Г.Л. Вознюк. Кредит – позика в грошовій або товарній формі, що надається банком чи юридичною (або фізичною) особою, кредитором іншій особі – позичальникові. Позичальники за користування кредитом сплачують процент. Також виділяється два види кредиту – фінансовий і товарний (комерційний) кредит [1.ст. 256].

Згідно з С.О. Масловою, кредитні відносини функціонують у системі економічних відносин, тобто це частина економічних відносин, яка пов'язана з наданням коштів у позику і поверненням її разом із певним відсотком. Суть кредиту як економічної категорії виявляється в його функціях. С.О. Маслова виділяє перерозподільну, антипацийну (емісійну) та контрольну функції кредиту [3.ст.81].

Чухно А.А., вважає вищенаведені тлумачення суті та ролі кредиту досить обмеженими. Оскільки на першому місці перерозподільча функція, то сфера розподільчих відносин визнається як одна з найважливіших сфер суспільних відносин. Розподіл хоч і відіграє важливу роль, але саме сфера виробництва відіграє визначальну роль [7.ст.8]. На думку А.А. Чухно, однією з головних причин обмежувального тлумачення кредиту та його ролі в розвитку економіки є те, що він розглядається як усталена категорія, що не розвивається і залишається майже однаковою незалежно від ступеня соціально-економічного прогресу [7. ст.9].

Євтух О.Т. розглядає кредит не лише як економічну категорію, а як поняття значно ширше. Людина від народження вступає у кредитні (зобов'язальні, довірчі) відносини зі своїми батьками, а з часом і з іншими членами суспільства: людьми, організаціями, підприємствами, владою, державою і таке інше. Євтух О.Т. визначає суть кредиту як певні блага, надані у тимчасове користування (борг). Також, розглядаючи функції кредиту, автор виходить за рамки традиційного підходу, виділивши наступні функції кредиту: функція розвитку багатства; інтеграційно-формуюча функція; функція взаємодопомоги; духовна функція [5.ст.7].

Говорячи про роль та місце кредиту в сучасному суспільстві, варто зазначити, що найбільш помітною є його роль саме в економічній сфері. Кредит сприяє поживленню економічних відносин, прискорює процес виробництва й реалізації та стимулює підвищення ефективності господарювання. Також важко не помітити і соціальної ролі кредиту, а саме – створення нових робочих місць через полегшення відкриття нових підприємств, підвищення добробуту населення шляхом споживчого кредитування.

2 АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ КРЕДИТУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ В УКРАЇНІ

Аналізуючи тенденції розвитку кредитування в Україні, перш за все слід звернути увагу на тенденції розвитку економіки країни в цілому. 2009 рік став серйозним випробуванням для вітчизняної економіки в цілому та банківської системи зокрема після достатньо динамічного і позитивного їх розвитку, починаючи з 2000 року. Економіка України протягом звітного року розвивалась за надзвичайно складних умов, як зовнішнього так і внутрішнього характеру [8].

Динаміка показників на грошово-кредитному ринку України протягом року мала тісний взаємозв'язок з динамікою основних макроекономічних показників. У 2009 році відбувалося поступове уповільнення темпів зростання кредитування у річному обчисленні і за підсумками року скорочення становило 1,5% до 723,3 млрд. грн. (див. рис. 1).

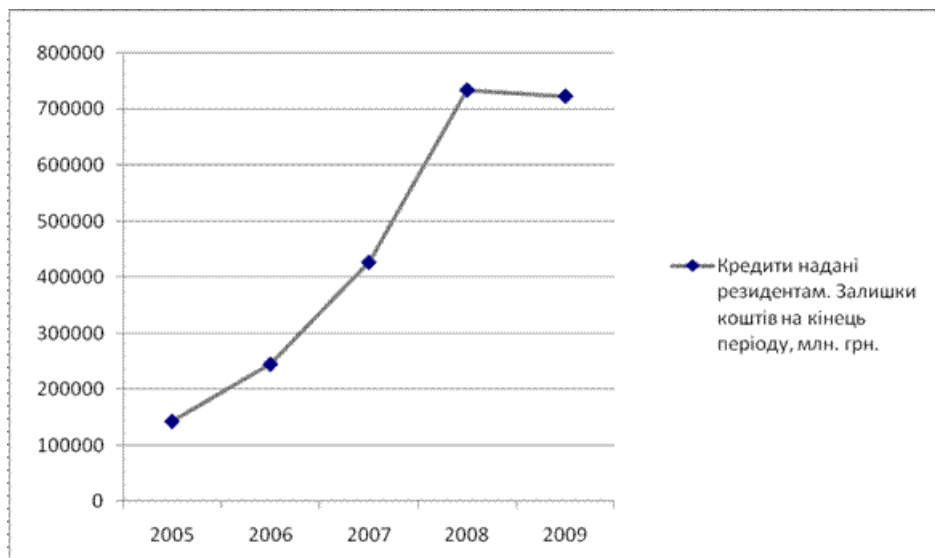

Рис 1 Кредити надані резидентам в Україні [8]

Аналізуючи обсяги наданих кредитів протягом року, у розрізі видів валют, варто зазначити, що у національній валюті залишки зросли на 18,4%. Внаслідок посилення вимог до банків щодо кредитування в

іноземній валюті вони зменшилися за рік на 15,2%. (див. табл.1) Зростання за кредитами у національній валюті відбулось за рахунок збільшення кредитів сектору не фінансових корпорацій.

Таблиця 1 Кредити надані резидентам у розрізі видів валют [8]

млн.грн

Період	Усього	В національній валюті	В іноземній валюті
2005	143423	81297	62144
2006	245230	123787	121443
2007	426867	213802	213065
2008	734022	300220	433802
2009	723295	355521	367774

У цілому за 2009 рік кредитів було надано на суму 810,3 млрд.грн., що на 306,2 млрд. грн., або на 27% менше ніж у попередньому році.

Кредити, надані сектору не фінансових корпорацій, протягом 2009 року зростали, але повільнішими темпами ніж у 2008 році. На кінець грудня їх залишки становили 462,2 млрд. грн., бо збільшилися за звітний рік на 43,9 млрд. грн., або на 4,2%. Певним чином на зазначене зростання кредитів вплинуло зниження процентної ставки за кредитами на 0,4 процентного пункту.

На кінець 2009 року залишки за кредитами, наданими сектору домашніх господарств становили 241,2 млрд. грн. За звітний рік їх обсяги скоротилися на 39,2 млрд. грн., або на 14,0%, у тому числі у національній валюті – на 15,4%, в іноземній – на 13,4%. Зниження кредитування домогосподарств відбулося в основному внаслідок скорочення споживчих кредитів [8].

Протягом року спостерігалось зменшення процентних ставок за кредитами в національній валюті та збільшення за кредитами в іноземній валюті.

Виходячи з вище наведеного, варто зазначити, що кредит здійснює неабиякий вплив на стан економіки країни в цілому, тому для виведення економіки країни з кризи, необхідно розробити комплекс заходів, що призведуть оздоровлення кредитного сектору економіки. Сукупність заходів та методів розвитку економіки повинні мати форму єдиного фінансового механізму, який би охоплював економічні та організаційні важелі та інструменти перетворення як на рівні окремих суб'єктів процесу довгострокового чи короткострокового кредитування, так і на макрорівні.

3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

В Україні в сучасних умовах актуальною є проблема реформування системи кредитування суб'єктів господарської діяльності. Йдеться, насамперед, про орієнтацію банківського сектора на першочергове кредитування пріоритетних у народногосподарському плані виробництв. Для виходу української економіки з кризи кредитні відносини мають бути підпорядковані поживленню інвестиційної та інноваційної діяльності, фінансовому забезпеченню структурних перетворень та економічному зростанню.

Поки що вітчизняна кредитно-банківська система не виконує ролі прискорювача розвитку національної економіки. Недостатніми є власні кошти банків, а отже, й обсяги кредитування народного господарства. Негативний вплив на кредитну сферу здійснюють платіжна криза, дефіцит бюджету, різке зниження кредитоспроможності підприємств. По суті, відсутня практика надання кредитів під виробничі програми довгострокового характеру. Банки майже не залучають ресурсів на довгостроковій основі.

Довгострокове кредитування є основною рушійною силою розвитку інвестиційної діяльності, оскільки є основним джерелом вливання довгострокових ресурсів в економіку. Враховуючи те, що найактивнішими учасниками довгострокового кредитування на ринку України є банки, можна відзначити, що проблема нарощення обсягів довгострокових кредитів буде стосуватись і правового поля їх діяльності, і оптимізації ризиків, і багатьох організаційних аспектів. Основні економічні та організаційні заходи щодо нарощування обсягів довгострокового кредитування в Україні слід здійснювати за такими напрямками:

- стимулювання розвитку довгострокового банківського кредитування;
- забезпечення правового захисту банків у їх взаємовідносинах з клієнтами;
- вдосконалення системи управління ризиками банків;
- підвищення ефективності банківського моніторингу та ін..

Пожвавити процеси інвестиційного, іпотечного, довгострокового споживчого кредитування в Україні можна підтримуючи та стимулюючи політику довгострокового інвестування в регіонах. Для вирішення цих завдань на регіональному рівні доцільним було б створення інвестиційних центрів сприяння залучення інвестицій в економіку. Адаже в межах роботи таких центрів можна здійснювати роботу з надання допомоги у

підготовці та реалізації бізнес-планів підприємств. Особливо цей напрям роботи є актуальним для розвитку малого та середнього бізнесу.

Щодо мікрокредитування, то це загально визнаний у світі метод боротьби з соціальною бідністю, забезпечення зайнятості населення, створення нових робочих місць.

Основними пріоритетами розвитку в Україні доступної, зручної, розгалуженої й соціально спрямованої системи мікрокредитування повинні стати такі завдання:

- стимулювання банків та небанківських установ до розширення мікрокредитування і вдосконалення законодавчого забезпечення їх діяльності;
- створення сприятливих умов для громадян і суб'єктів малого підприємництва в отриманні мікрокредитів, в тому числі, за рахунок спрощення порядку їх надання, зменшення відсоткових ставок, збільшення строків кредитування;
- вдосконалення механізмів державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в отриманні кредитів та розробку національної програми мікрокредитування;
- налагодження системи інформаційного забезпечення громадян у сфері кредитування;
- удосконалення нормативно-правового регулювання процедур кредитування банківськими і небанківськими фінансовими установами;
- вивчення і запозичення кращого світового досвіду у сфері розвитку мікрокредитування.

Говорячи про необхідність нарощення обсягів кредитування, важливо пам'ятати про те, що обсяги кредитування народного господарства, з одного боку не повинні перевищувати певну критичну межу, за якою починається посилення інфляційних процесів, а з другого боку, мають забезпечувати стимулювання розвитку національного виробництва.

У теорії кредиту проблема впливу кредитних відносин на розвиток економіки розглядається у взаємозв'язку з економічними межами кредитування.

Економічні межі кредитування — це межі існування і поширення кредиту, межі, в яких кредитні відносини мають об'єктивну природу і зберігають свої сутнісні риси, що відрізняють їх від фінансових відносин. При порушенні економічних меж кредитування процес перетворюється в процес фінансування.

На макрорівні економічні межі кредиту визначаються відповідністю (кількісною, якісною і в часі) між платоспроможною потребою економіки в позиках та наявністю кредитних ресурсів. Ця відповідність обумовлюється рівнем ефективності функціонування кредитної системи країни.

На мікрорівні економічні межі кредиту визначаються відповідністю (кількісною, якісною і в часі) між пасивними та активними операціями комерційних банків. Від обсягу пасивних операцій залежить розмір банківських ресурсів, а отже, й масштаби кредитування. З позицій позичальника, вирішальне значення має рівень його кредитоспроможності — здатність забезпечувати своєчасне й у повному обсязі повернення позики.

Порушення меж кредитування призводить до деформації кредитних відносин, що виявляється або в надмірному кредитуванні (понад реальні потреби), або в недокредитуванні (нестачі кредитних вкладень у народне господарство). Відновлення економічних меж кредитування здійснюється у ході реалізації реформи кредитно-банківської сфери.

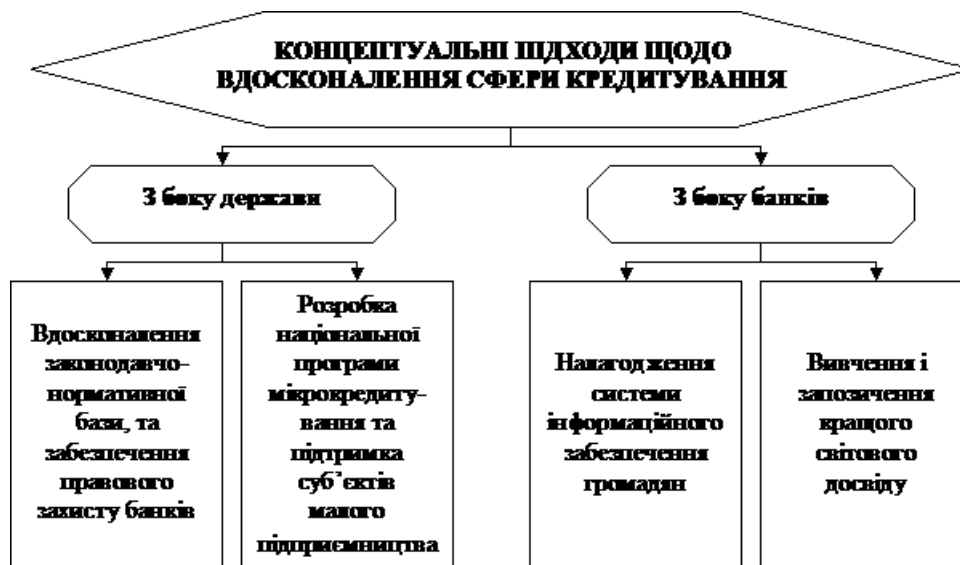

Рис 2 Концептуальні підходи щодо вдосконалення сфери кредитування в Україні

Більшість проблем у діяльності вітчизняних комерційних банків у сучасних умовах пов'язано з проведенням ризикованої кредитної політики.

Для поліпшення стану справ у сфері кредитування необхідне досягнення в Україні фінансової і макроекономічної стабільності, проведення раціональної промислової і податкової політики, що дозволило б банкам здійснювати виробничі інвестиції, а позичальникам — відновити свою кредитоспроможність. На рис. 2 наведено концептуальні підходи, що впливатимуть на покращення діяльності банків у сфері кредитування.

ВИСНОВКИ

Отже, виходячи з вищенаведеного, варто зазначити, що кредит відіграє неабияку роль в розвитку економіки України загалом та окремих її секторів, адже обсяги кредитування тісно пов'язані з такими макроекономічними показниками як: динаміка грошової маси у річному обчисленні, заощаджувальна активність усіх суб'єктів економіки, а відповідно і їх фінансовий стан, та інші взаємопов'язані показники. Тому, з метою пришвидшення виходу з кризового стану банківського сектору та розвитку економіки України, слід звернути увагу на підвищення довіри усіх суб'єктів економічних відносин до банківських установ, національної валюти, що сприятиме поживленню діяльності фінансових установ у сфері кредитування, а відповідно і розвитку національної економіки.

Оскільки саме кредит та сфера кредитних відносин відіграють важливу роль в розвитку економіки України, то це питання потребує і подальших досліджень зокрема, за такими напрямками: методи підвищення довіри суб'єктів економічних відносин до національної банківської системи та стимулювання їх до активної співпраці з фінансовими установами, розроблення форм та умов кредитування, які сприятимуть розвитку кредитних відносин та збільшенню обсягів кредитування.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А.Г. Загородній, Л.Г. Вознюк, Т.С. Смовженко Фінансово-економічний словник - Київ: «Знання», 2007. – 453 с.
2. Економічна енциклопедія / за ред. Мочерний С. В., Гаврилишин Б.Д., Устенко О.А. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. – 397 с.
3. Маслова С.О. Фінансовий ринок: Навчальний посібник. – К.: «Каравелла», 2002. – 371 с.
4. Волик Н.Г. Удосконалення організаційно-економічного механізму довгострокового кредитування // Банківська справа. - 2009. - №4. – с. 32 – 41.
5. Євтух О.Т. Кредит як соціально-економічне явище // Теорія фінансів. -2006. - №3. – с. 57 – 79.
6. Рісін М.В. Економічна сутність довгострокового кредиту та його функції // Регіональна економіка. - 2008. - №1. – с. 87 – 96.
7. Чухно А.А. Сучасне товарно-кредитне господарство // Фінанси України. - 2007. - №1. – с. 43 – 49.
8. www.bank.gov.ua – офіційний сайт Національного банку України.

Пап Василь Васильович, к. е. н., доцент кафедри фінансів ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;
Шепетько Ірина, студентка Мукачівського державного університету; тел. 0509257348, e-mail rapw@rambler.ru